

УДК 930 (477.85): [092] „18/19”

Михайло ЧУЧКО

ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНІ ТА ПАМ'ЯТКОЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ БУКОВИНСЬКОГО СВЯЩЕНИКА

ДІМІТРІЄ ДАНА (1856-1927)

Стаття присвячена науковій діяльності члена-кореспондента Румунської академії, архіпресвітера-митрофора Дімітріє Дана (1856-1927 рр.). Д. Дан народився в Сучаві. Закінчив богословський факультет чернівецького університету. Служив священиком в громадах Магала, Южинець, Лужани, Стража, Роша. Брав участь у науковому та національно-культурному житті румунської спільноти Буковини. Займав посаду радника митрополичої консисторії в Чернівцях. Керував церковним музеєм. Був автором понад 150 публікацій з етнографії, фольклористики, церковної історії, археографії, пам'яткознавства та історичного краєзнавства Буковини.

Фольклорні та етнографічні дослідження посіли особливе місце в науковому доробку вченого. На відміну від інших румунських дослідників з Буковини, які зосереджували увагу на вивченні традиційної культури та фольклору румунського населення краю, Д. Дан паралельно з дослідженням румунів вивчав інші буковинські етнічні спільноти – русинів, росіяно-ліпован, вірменів, циганів і євреїв. Етнографічні праці вченого були базувалися на значному польовому матеріалі та історичних документах. На методологію етнографічних праць Д. Дана вплинув популярний на той час еволюціонізм.

Поряд з етнографією Д. Дан дуже плідно займався історичними, археографічними, палеографічними, пам'яткознавчими студіями та музейною роботою. Серед історичних праць вченого найбільш ґрунтовними є статті та монографії з історії Радівецької єпископії, церковного патронату, церков та монастирів Буковинської митрополії, написані з використанням солідної джерельної бази.

Ключові слова: Дімітріє Дан, архіпресвітер-митрофор, етнографія, історія, фольклористика, археографія, Румунська академія, Буковина, Сучава, Чернівці, Магала, Южинець, Лужани, Стража, Роша.

**ИСТОРИКО-ЭТНОГРАФИЧЕСКИЕ И
ПАМЯТНИКОВЕДЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
БУКОВИНСЬКОГО СВЯЩЕННИКА
ДИМИТРИЕ ДАНА (1856-1927)**

Статья посвящена научной деятельности члена-корреспондента Румынской академии, архипресвитера-митрофора Димитрие Дана (1856-1927 гг.). Д. Дан родился в Сучаве. Закончил богословский факультет Черновицкого университета. Служил священником в селениях Магала, Южинец, Лужаны, Стража, Роша. Участвовал в научной и культурно-национальной жизни румынской общины Буковины. Занимал должность советника митрополичьей консистории в Черновцах. Руководил церковным музеем. Автор более 150 публикаций по этнографии, фольклористике, церковной истории, археографии, памятниковедению и историческому краеведению Буковины.

Фольклорные и этнографические исследования заняли особое место в научном наследии ученого. В отличие от других румынских исследователей из Буковины, которые сосредоточивали внимание на изучении традиционной культуры и фольклора румынского населения края, Д. Дан параллельно с исследованием румын изучал другие буковинские этнические сообщества – русинов, русских-липован, армян, цыган и евреев. Этнографические труды ученого базировались на значительном полевом материале и исторических документах. На методологию этнографических работ Д. Дана повлиял популярный в то время эволюционизм.

Наряду с этнографией Д. Дан очень плодотворно занимался историческими, археографическими, палеографическим, памятниковедческими исследованиями и музейной работой. Среди исторических трудов ученого наиболее значимыми являются статьи и монографии по истории Радовецкой епископии, церковного патроната, церквей и монастырей Буковинской митрополии, написанные с использованием солидной источниковой базы.

Ключевые слова: Димитрие Дан, архипресвитер-митрофор, этнография, история, фольклористика, археография, Румынская академия, Буковина, Сучава, Черновцы, Магала, Южинец, Лужаны, Стража, Роша.

Mykhailo CHUCHKO

**HISTORICAL-ETHNOGRAPHIC AND
HISTORICAL MONUMENTS OF THE STUDY OF THE
PRIEST FROM BUKOVINA DIMITRIE DAN (1856-1927)**

The article is devoted to the scientific activity of the Corresponding Member of the Academy of Romania, archipresviter-mitrophore Dimitrie Dan (1856-1927). D. Dan was born in Suceava. He graduated from the Theological Faculty of Chernivtsi University. He served as a priest in the communities of Magala, Yuginets, Luzhany, Strazha, Rosh. Participated in the scientific and cultural-national life of the Romanian society of Bukovina. He held the post of adviser to the Metropolitan Consistory in Chernivtsi. Supervised the church museum. The author of more than 150 publications on ethnography, folklore, church history, archeography, monument studies and historical local history of Bukovina.

Folk and ethnographic studies occupied a special place in the scientific work of the scientist. Unlike other Romanian researchers from Bukovina, who concentrated on the traditional culture and folklore of the Romanian population of the province, D. Dan, in parallel with the Romanian study, was studying other Bukovinian ethnic communities – Rutene, Russian-Lipovans, Armenians, Gypsies and Jews. Ethnographic works of the scientist were based on a wide field material and historical documents. The researchers' methodology affected the popularity of evolutionism that was popular at that time.

Along with ethnography, D. Dan was very fruitfully engaged in historical, archeographical, paleographic, memorable studios and museum work. Among the historical works of the scientist, the most thorough are articles and monographs on the history of the Bishops of Radivtsy, the church patronage, churches and monasteries of the Metropolia of Bukovina, based on a solid source base. Dana's research is relevant up to now.

Keywords: *Dimitrie Dan, archipresvieter-mitrophore, ethnography, history, folklore, archeography, Romanian Academy, Bukovina, Suceava, Chernivtsi, Magala, Yuginets, Luzhany, Strazha, Rosh.*

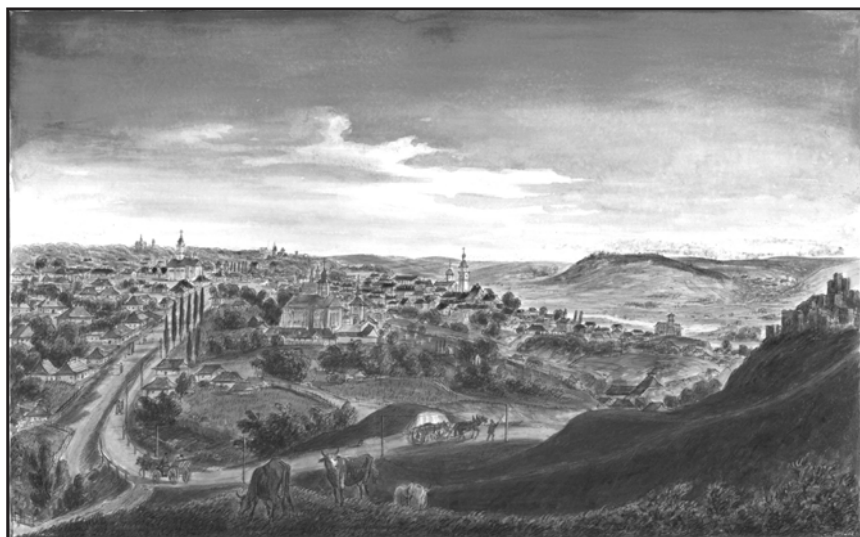
У травні 2017 р. виповнилося дев'яносто років як відійшов у вічність видатний румунський історик, етнограф, фольклорист, пам'яткознавець і клірик Буковинської митрополії отець Дімітріє Дан. Наукова діяльність цього буковинського дослідника досі розглядалася в румунській та українській історіографії переважно в контексті вивчення його етнографічного та фольклористичного доробку [6; 7; 8; 59; 62]. Менше уваги приділялося науковцями історико-краєзнавчим та пам'яткознавчим працям вченого [57; 62]. Недостатньо вивченою залишається археографічна та музейницька діяльність науковця, а також його пастирське служіння в якості священника та консисторського радника Буковинської митрополії. Тому видається актуальним зробити огляд всього наявного історико-етнографічного та пам'яткознавчого доробку отця Д. Дана, а також уточнити окремі аспекти його біографії.

З джерел відомо, що Дімітріє Дан народився 8 (20) жовтня 1856 р. в м. Сучава. [1, арк. 21]. Його батько Ніколає Дан був шевцем, а мати Домніка – донькою парафіяльного священника в селі Стража Васіле Бунчака, який починав свою пастирську кар'єру адміністратором в Шипинцях [57, с.178; 17, с. 7]. Родина „чоботаря Дана” мешкала в північно-східній частині міста на вул. Руській, 10 у власному дерев'яному будинку. Для здобуття початкової освіти батьки віддали Дімітріє до тривіальної румунської школи при колишньому монастирі „Іоанн Новий”, який на той час був філіалом обителі Драгомирна [57, с. 178]. Протягом 1868 – 1876 рр. навчався в Сучавській цісарсько-королівській гімназії, викладання у якій в той час велося німецькою мовою [1, арк. 21]. У цьому навчальному закладі Д. Дан долучився до румунського національно-культурного життя, зокрема, в 1870 р. став членом „Товариства румунської культури та літератури на Буковині”, а у 1875 – 1876 навчальному році вже очолював засноване з ініціативи етнографа і катехита гімназії отця С. Ф. Маріана „Літературне товариство молодих румунських учнів в Сучаві”. Вирішивши обрати у слід за дідом духовну стезю,

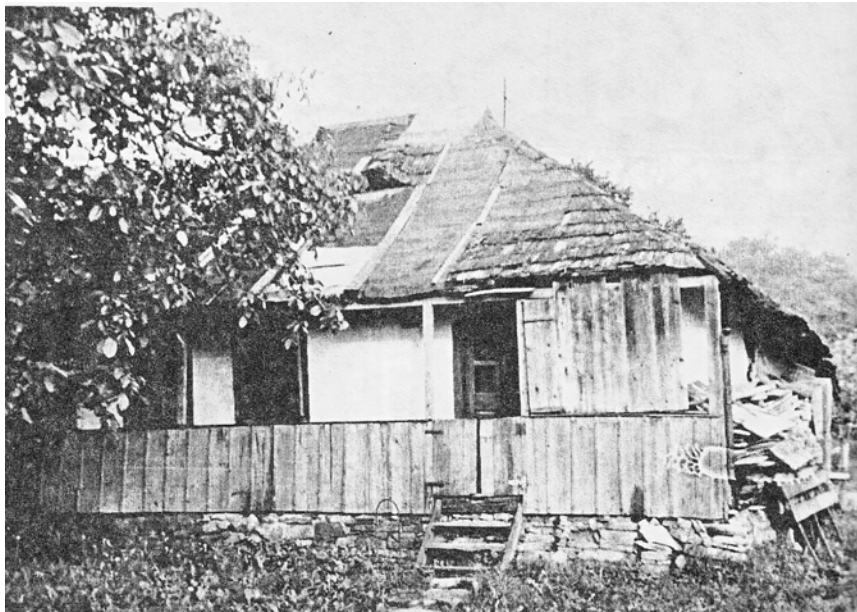
Д. Дан упродовж 1876-1880 рр. навчався на православному богословському факультеті університету Франца Йосифа в Чернівцях [1, арк. 21; 8, с. 88]. Будучи студентом-богословом він активно долучився до діяльності румунських товариств „Арбороаса” та „Православна Академія” [6, с. 125].

Після закінчення теологічних студій Д. Дан одружився на донці кіцманського протоієрея Іоанна Гомівки Емілії [6, с. 123]. У цьому шлюбі народилося 8 дітей – син Георгій та доньки Корнелія, Єлена, Вікторія, Аглая, Юлія, Віоріка і Сільвія. 27 серпня 1880 р. митрополит Буковини і Далмації Сильвестр

Мал 1. Загальний вигляд Сучави в середині XIX ст.
(худ. Ф.К. Кнапп).

(Морарю-Андрієвич) рукоположив Д. Дана у диякона, а 29 серпня – у священноієрея, після чого його було призначено парафіяльним кооператором в с. Магала, де він служив до жовтня 1881 р. 20 жовтня 1881 р. на основі конкурсу, що передбачав знання української мови, Д. Дан посів вакантне місце парафіяльного експозита у с. Южинець [1, арк. 21; 3, с.117.]. 21 грудня 1890 р. на основі конкурсу Д. Дан став парохом в с. Лужани [1, арк. 21; 3, с. 117.].

Мал. 2. Батьківська хата Д. Дана в Сучаві (за Монтеору).

Про активну душпастирську діяльність о. Д. Дана в Южинці та Лужанах, спрямовану на боротьбу з пияцтвом та за піднесення духовного рівня парафіян, участь у благочинних пастирських конференціях, можна судити за його проповідями та повчальними словами, опублікованими ним в цей період у чернівецькому церковно-літературному журналі „Світильник” („Слово проти пияцтва” (1887 р.), „Проповідь на Благовіщення” (1889 р.), „Слово при похованні дівчини” (1889 р.), „Слово на пастирській конференції в Ставчанах” (1890 р.), „Слово про смерть пароха Миколая Граматовича” (1892 р.), „Повчання на соборній службі в с. Шипинці” (1893 р.), „Слово при освяченні 2-х дзвонів” (1894 р.), „Проповідь в день св. ап. Петра і Павла, виголошена в церкві Ватра-Дорней 1893 р.”) [46, с.48-49; 21, с. 242-245].]. За значний науковий доробок в галузі етнографії та фольклористики 1895 року Д. Дан був обраний членом „Товариства Австрійського народознавства” [6, с.124]. 10 квітня 1896 р. Д. Дана перевели на посаду парафіяльного священика в с. Стража [1, арк. 21]. Причиною

переводу послужив конфлікт, що виник у настоятеля церкви з директором місцевої школи Василем Орзою ще в 1891 р. У суперечку було втягнуто також лужанську громаду, яка стала вимагати від Консисторії переведення неугідного їм парохарумуна до іншої парафії. Зрештою 21 січня 1895 р. на Д. Дана було накладено дисциплінарне стягнення та штраф, після чого його переведення стало лише питанням часу [1, арк. 128; 4, с. 137-138]. Шістнадцять років по тому, служачи на парафії у

Мал. 3. Корпус богословського факультету Чернівецького університету з семінарською церквою Трьох святих

Стражі, о. Д. Дан згадував про ті події так: „Тодішні русинські політики, побоюючись мене як небезпечного румунського націоналіста, який би міг з часом отримати там керівну посаду, намагалися поширити – особливо перед недоброї пам’яті президентом краю – недостовірної інформації про те, що я нібито не володію русинською мовою, аби мене відправили зі згаданої парафії. Та насіння посяєне у народі тими політиками, які не соромилися висловлюватися супроти мене навіть

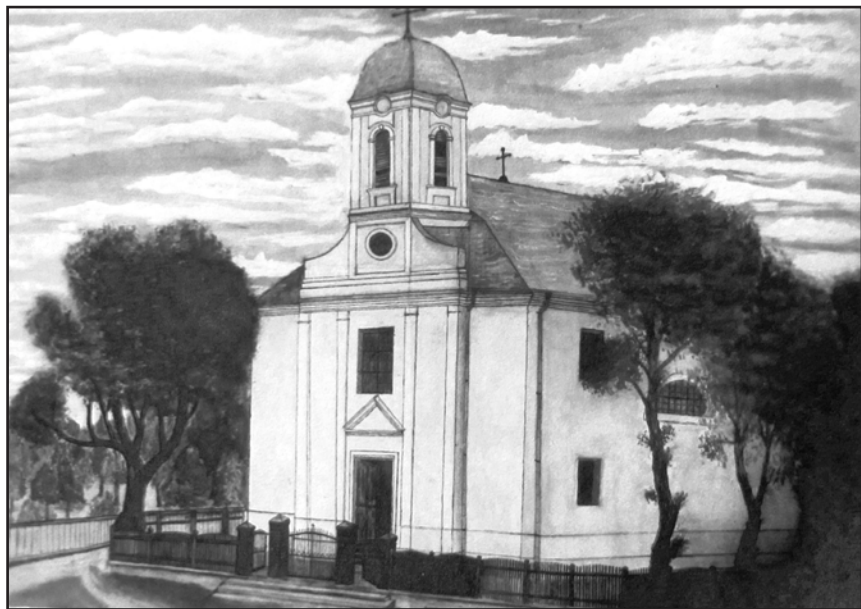
Мал 4. Священик Дімітріе Дан

публічно перед народом, почало пускати певне коріння, бо жителі з Лужан почали говорити про мене так: „Добрий панотчик, лише шкода що він волох”.

Після нечуваного тиску на мене, у 1896 році я без жодного жалю покинув русинський народ – після того як відслужив йому 15 років, серед якого я й так почував себе чужим, ніби засланим до Сибіру. Але змушений визнати, що перебуваючи серед русинів, я здобув конкретні знання про цей народ разом з усіма його традиціями та звичаями, про слов’янську мову, яка була і залишається мені у великій пригоді” [47, с. 2]. У Стражі о. Д. Дан суміщав служіння у церкві з активною науково-дослідницькою і громадською діяльністю. Зокрема, у травні

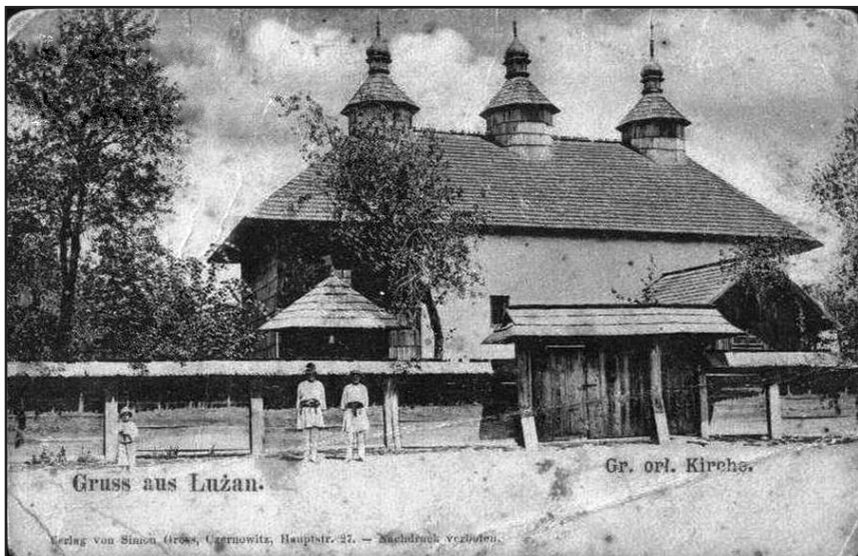
1896 р. його призначили інспектором місцевої початкової школи, а відтак головою шкільної ради. Тут він заснував шкільний фонд та читальню „Сторожа” [1, арк. 53; 6, с. 125; 46, с. 61, 59]. Попри завантаженість церковними і громадськими справами парох зі Стражі Д. Дан захистив у 1896 р. в Бухаресті дипломну роботу з літератури на тему „З румунської топонімії. Історико-лінгвістичне дослідження” [57, с. 212].

За сумлінну службу 8 (20) листопада 1897 р. митрополит Буковини і Далмації Аркадій (Чуперкович) підніс отця Д. Дана в екзархи (ікономи) та нагородив червоним поясом [1, арк. 30]. 12 листопада 1902 р. об'єднання румунських студентів-теологів „Православна Академія” в Чернівцях обрало його своїм почесним членом [1, арк. 53]. В 1903 р. на науковому конгресі в Бухаресті Д. Дана відзначили золотою медаллю. 1904 року король Румунії нагородив його за літературну діяльність медаллю „Vene Merenti” I-го класу [1, арк. 22зв.; 8 с. 88]. Він також став членом „Центральної комісії з дослідження та збереження мистецьких пам'яток” у Відні. 23 березня 1904 р.

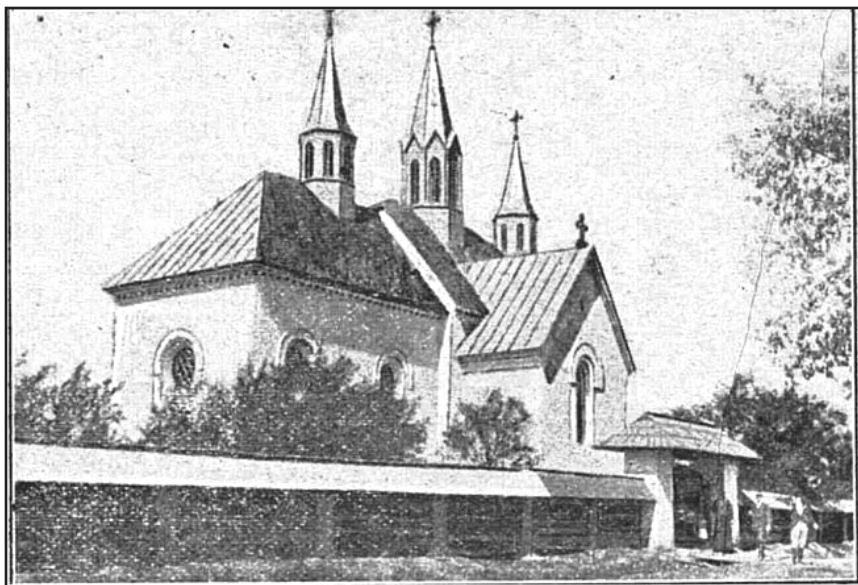

Мал 5. Свято-Духівська церква в с. Магала (фонди ДАЧО)

Мал. 6. Свято-Вознесенська церква в Лужанах
(поштівка С. Гросса)

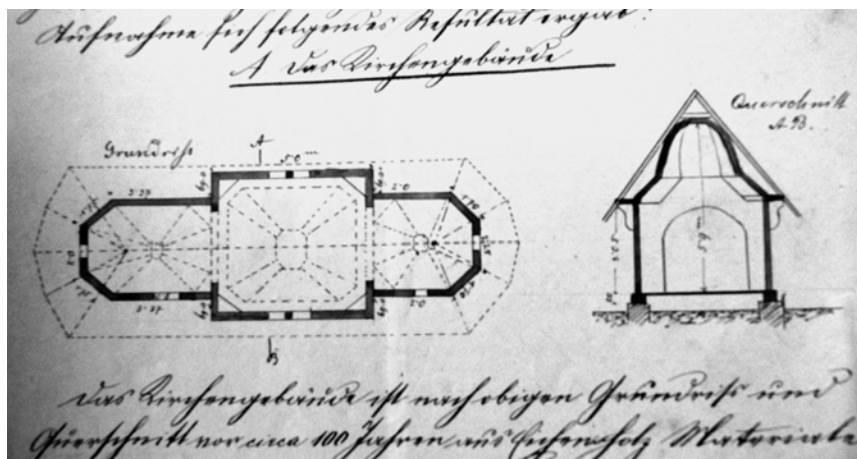

Мал. 7. Свято-Успенська церква в с. Стража

Мал. 8. Церква св. арх. Михаїла і Гавриїла на Роші (фонди ДАЧО)

Мал. 8а. Стара церква св. арх. Михаїла і Гавриїла на Роші (фонди ДАЧО)

Мал. 9. Д. Дан на зустрічі чернівецької громади з цісарем 06.08.1917 р.

Мал. 10. Д. Дан на сходах чернівецького магістрату під час оголошення рішення конгресу 28.11.1918 р.

11 Noembrie 1919 : la Primăria din Cernăuți

Мал. 11. Д. Дан на святкуванні річниці об'єднання біля чернівецької примарії 11.11.1919 р.

Мал. 12. Д. Дан серед учасників урочистостей з нагоди річниці об'єднання, 11 листопада 1919 р.

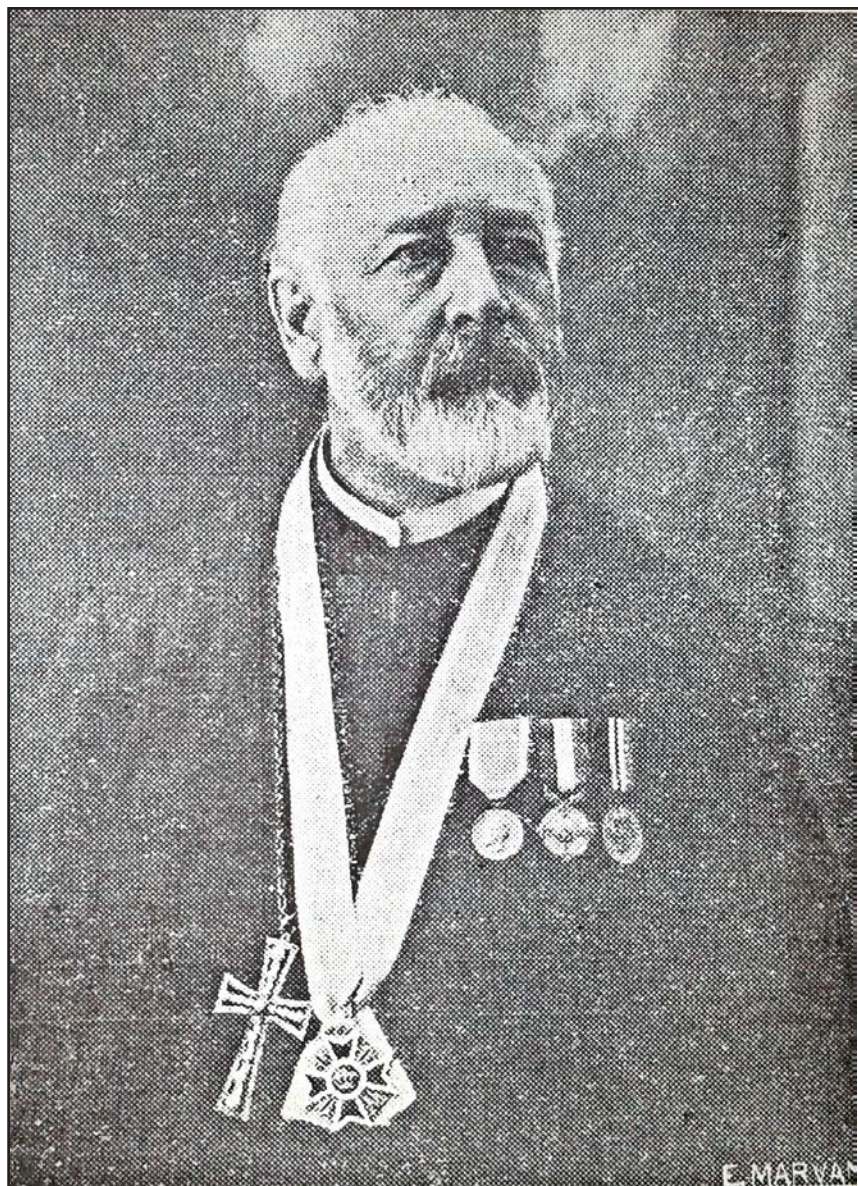

за плідну наукову діяльність Д. Дан був обраний членом-кореспондентом Румунської академії [1, арк. 23; 6, с. 125; 61, с. 535; 57, с. 182]. У 1905 р. екзарха Д. Дана призначено вікарієм Віківського благочинного, а в 1908 р. зведено у сан протопресвітера [2, с. 3]. Того ж року його нагородили Золотим цісарським хрестом з короною, подання на який було зроблено ще в 1905 р. [1, арк. 21; 8, с. 89; 6, с. 125].

Упродовж 1916-1919 рр. Д. Дан служив парохом в чернівецькому передмісті Роша [62, с. 535]. 6 серпня 1917 р., будучи в рядах делегації чернівецького православного духовенства, він брав участь у церемонії вітання громадою Чернівців австрійського цісаря Карла I біля міської ратуші. Та вже восени наступного року лояльність до цісаря в Д. Дана відійшла на задній план, поступившись місцем національним пріоритетам. Він став активістом румунської Національної ради Буковини, будучи обраний 27 жовтня 1918 р. до її адміністративної секції. 28 листопада 1918 р. як член Національної ради Д. Дан взяв участь у Генеральному об'єднавчому конгресі Буковини, що відбувся в митрополичій резиденції в Чернівцях [57, с. 183].

У 1919 р. Буковинський митрополит Володимир (де Репта) підніс Д. Дана у стан архіпресвітера ставрофора [2, с. 3]. 20 травня того ж року його було іменовано консисторським радником [9, с. 118; 58, с. 10]. У консисторії Буковинської митрополії архіпресвітер Дімітріє Дан відповідав за секцію культури [8, с. 89]. У 1921 р. він став членом „Чернівецької регіональної секції Комісії історичних пам'яток”, керував реорганізованим церковним музеєм [60, с. 42]. В 1923 р. Д. Дана було піднесено в архіпресвітери митрофори [2, с. 3]. За значний історико-етнографічний доробок дослідник отримав премію „Нестурел Хереску” від Румунської академії [57, с. 184-185].

В останні роки життя Д. Дан важко хворів. Помер дослідник в Чернівцях 25 травня 1927 р. на 71 році життя [61, с. 75-76; 63, с. 252; 8, с. 89; 57, с. 185]. Похований на міському кладовищі (квартал 33) [8, с. 89]. Член-кореспондент Румунської академії, архіпресвітер митрофор Д. Дан був автором понад 150 публікацій з етнографії, фольклористики,

Мал. 13. Архіпресвітер-митрофор Д. Дан

Мал. 14. Експозиція музею Буковинської митрополії
(фонди НБЧНУ)

Мал. 15. Могила Д. Дана на
чернівецькому міському кладовищі

церковної історії, археографії, пам'яткознавства та історичного краєзнавства Буковини. Першу свою публікацію, присвячену читальні в Сучаві, він зробив в 1875 р. у будапештській газеті „Бджола” ще будучи гімназистом. Під впливом катехита Сучавської гімназії етнографа о. С. Ф. Маріана юнак став захоплюватися фольклорно-етнографічними студіями [8, с. 88; 57, с. 179-180]. Будучи студентом-богословом Д. Дан почав вже

Мал. 16. Буковинський вірменин у східному одязі (Bildarchiv)

активно дописувати на етнографічну та краєзнавчу тематику в різні часописи. Зокрема, у „Вечорниця” вийшла його стаття „Дойни і хори з Буковини” (1877 р.), в „Сім’ї” – „Приготування до святкування золотого весілля” (1879 р.), у „Бджолі” – „Джерело і водоспад Сучави” та „Липованство на Буковині” (1879 р.). 1880 року в часописі „Друг сім’ї” молодий теолог Д. Дан опублікував переклад новели В. Гауффа „Співачка”

Мал. 17. Буковинські цигани (фото Е. Ріхтера)

[6, с. 125]. У 1881 р. молодий священик надрукував у часописі „Румунська зоря” ще дві фольклорно-етнографічні розвідки – „Народна поезія зібрана в громаді Білка” та „Русалка. Народні легенди” [46, с.47-48; 6, с. 125; 57, с. 214].

Служачи на українських парафіях в північній частині Буковини о. Д. Дан став активно займатися збиранням і опрацюванням фольклорно-етнографічних, статистичних матеріалів, а також історичних документів, писав статті та замітки, які публікував у різних виданнях. Серед праць дослідника, які належать до цього періоду варто згадати такі його публікації як „Прогулянка на Чаглеу” (1884 р.), „З церковної статистики Румунії” (1885), „Документи та акти до історії резешів і мазилі Буковини” (1887 р.), „Календар на 1887 р.”, „З Кіцманського повіту” (1887 р.), „Цілі читальні за Прутом” (1888 р.), „Як створюються читальні за Прутом і їхня мета” (1888 р.), „Школи Кіцманського повіту” (1888 р.), „Русинська гімназія” (1889 р.), „На берегах Дністра” (1889 р.), „Липовани на Буковині” (1890 р.), „Східні вірмени на Буковині” (1890,

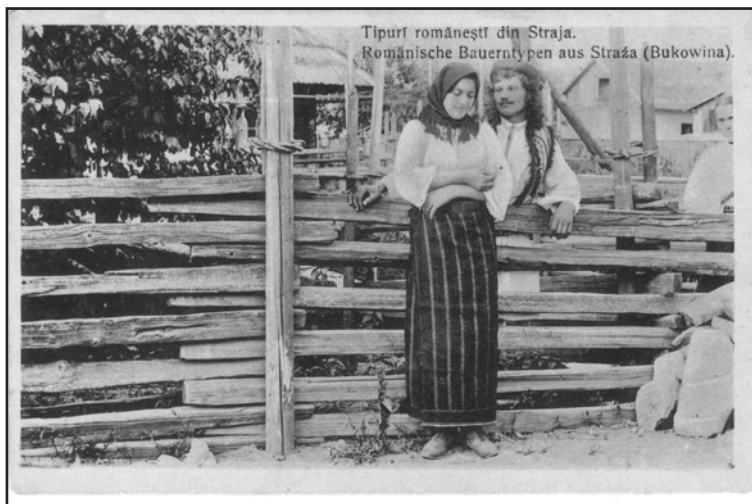

Мал. 18. Румунська селянка з
с. Стража (поштівка)

1891 рр.), „Церковно-статистичні дані з Румунії” (1890 р.), „Фундатор церкви в Лужанах і час її будівництва” (1890 р.), „Русалки” (1890 р.), „Дослідження з історії протестантизму на Буковині” (1891 р.), „До історії протестантизму на Буковині” (1891 р.), „Про єзуїтів, переклад з Ллойда” (1892 р.), „Кілька слів щодо книги „Повідомлення” д-ра Мішлера” (1892 р.), „Румунська мова в публічному житті” (1892 р.), „Цигани на Буковині” (1892 р.), „Повідомлення про розкопки Могили в Лужанах” (1893 р.), „Переслідування вірменів у Молдавії в 1551 р.” (1894, 1896 рр.), „Липовани на Буковині” (1894 р.), „Буковинсько-руські народні прислів'я” (1895 р.), „Народні вірування євреїв Буковини” (1895, 1896 рр.), „Буковинські народні вірування” (1890, 1895 рр.), „Щодо чотирьох давніх вірменських євангелій” (1896 р.) [1, арк. 22зв.; 46, с.48-49;

Мал. 19. Румуни з Стражі
(фото з книги Д. Дана)

Мал. 20. Румунські селяни зі Стражі

Мал. 21. Липовани з Білої Криниці (фото Е. Ріхтера)

Мал. 22. Літній храм старообрядницького чоловічого монастиря в Білій Криниці

5, с. 5; 11; 14; 15; 16; 27; 28; 30; 33; 39; 40; 49]. Історичні та етнографічні відомості Д. Дан органічно поєднав у своєму першому невеликому монографічному дослідженні „Лужани. Церква, власники маєтку, село та його жителі”, яке побачило світ у 1893 р. [41]. Першу частину праці автор присвятив історії

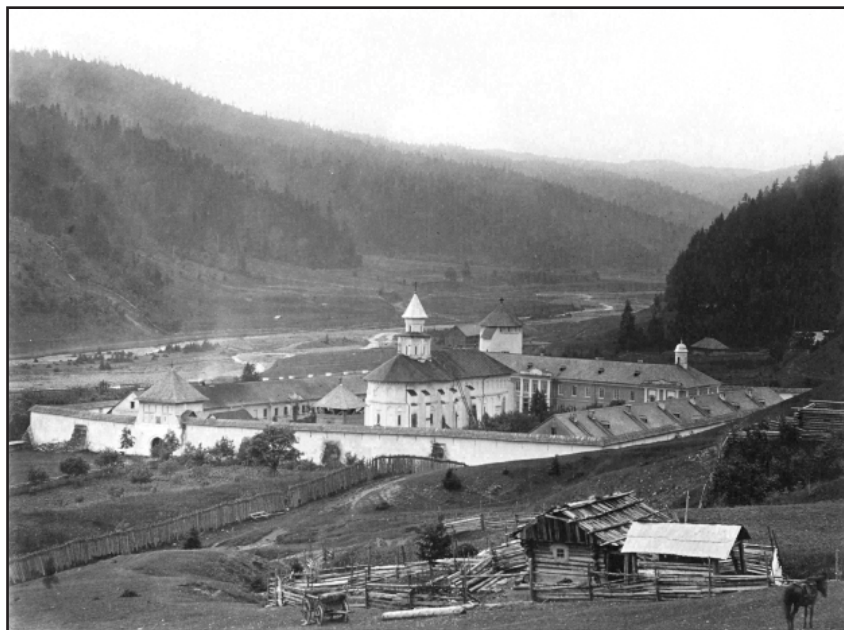
Мал. 23 Русинський парубок і дівчина з Буковини (поштівка Й. Горвіца)

мурованої Свято-Вознесенської церкви в Лужанах, збудованої в XV ст. Зупинившись на ктиторих та архітектурних особливостях храму, дослідник звернув окрему увагу на давні фрескові розписи, ктиторські написи та графіті, що збереглися на стінах цієї середньовічної церковної пам'ятки. Також він згадав

Мал. 24. Свято-Введенська парафіяльна церква в Путні
(фонди НБЧНУ)

Мал. 25. Монастир Путна до реставрації (фото Ю. Дуткевича)

Мал. 26. Монастир Путна після реставрації

про реконструкцію церкви в 1770 р., проведену жупанесою Марією (у першому шлюбі була заміжня за боярином Макрі, у другому – за спатарем Й. Лукою), прибудову до храму, зроблену в 1816 р. та про іконостас 1805 року, виготовлений художником Т. Рудніцьким. У другій частині роботи Д. Дан розглянув історію села Лужани, навівши перелік власників маєтку, серед яких були, зокрема, Драгомир Вранич, Феодор Вітольд, Єремія Могила, Ісак Балака, Мирон Костін, Ніколає Костін, Марія Макрі, Г. Лука, Ніколає Стратулат, Д. Антонович, Б. Ботушан та ін. Потім автор зробив етно-демографічну характеристику жителів села та описав їхні звичаї і традиції.

В 1896-1901 рр. у віденському етнографічному виданні „Журнал австрійського народознавства” Д. Дан надрукував серію статей під загальною назвою „Народні вірування румунів Буковини”. У цій добірці, що була доповненою версією опублікованих раніше в Чернівцях газетних заміток про традиційні вірування буковинців, дослідник торкнувся всього комплексу вірувань румунських селян Буковини, що стосувався народного календаря, вірувань, сімейної обрядовості та повсякденного побуту [53; 54; 55; 14; 15; 16].

Biserica sf. George din Suceava, odineoară Metropolia
Moldovei, unde sunt așezate moaștele sf. Ioan cel Nou.
Zidită 1513—1522.

Мал. 27. Церква св. Георгія в Сучаві до реставрації

Мал. 28. Стара митрополича церква св. Георгія в Сучаві
до реставрації (фонди НБЧНУ)

Того ж року редколегія багатотомного видання „Австро-Угорська монархія в слові і образках” залучила отця Д. Дана до написання етнографічних статей для тому „Буковина”, який побачив світ у Відні в 1899 р. [1, арк. 23]. Зокрема, він написав нариси про липован, вірменів, циганів [24; 26; 29], у яких коротко виклав зміст раніше опублікованих історико-етнографічних праць про ці спільноти. Публікація відзначається чіткою структурою викладу матеріалу. Автор

Мал. 29. Церква св. Георгія в Сучаві після реставрації

розпочав опис липован, вірменів та циган з висвітлення історії їхньої появи на буковинській землі, виводив етимологію назв чи самоназв цих етносів, проаналізував їхні антропологічні особливості, після чого вдався також до етнопсихологічної та етнографічної характеристики представників досліджуваних спільнот. У контексті дослідження їхньої традиційної культури описав помешкання, костюм, заняття, їжу, сімейний та громадський побут, календарну та родинну обрядовість, а також охарактеризував релігійні вірування. За працю у цьому виданні

Мал. 30. Інтер'єр церкви св. Георгія в Сучаві з гробницею св. Іоанна Нового

в 1902 р. Д. Дан отримав подяку від австрійського імператора Франца Йосифа I [1, арк. 53; 62, с. 536; 7, с. 125]. У 1897 р. вийшла ще одна монографія Д. Дана, яка поєднувала історичний та етнографічний матеріал – „Село Стража та його жителі” [1, арк. 31; 17]. Традиційно, праця починається з історичного нарису, у якому розглянуто питання про час заснування та заселення населеного пункту. Автор наголошував, що колись село належало до володінь монастиря Путна. З 1786 р. в Стражі діяла дерев'яна парафіяльна церква, на місці якої в

1867-1877 рр. було зведено новий мурований храм. Іконостас для нової сільської церкви виготовив художник Е. Бучевський. Д. Дан навів також перелік священників, які служили до нього у Стражі. Зокрема, згадав власного діда священника В. Бунчака та свого попередника на посаді пароха отця Д. Ончула, батька відомого історика та архівіста. Далі дослідник перейшов до

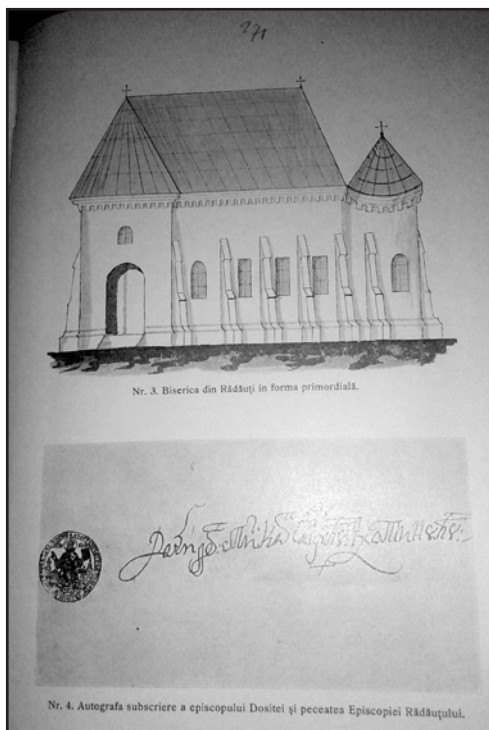

Мал. 31. Церква св. Миколая в Радівцях. Фото з книги Д. Дана

характеристики топографії села, характеру його жителів, описав їхнє житло, одяг, заняття, знаряддя праці, проаналізував звичаї, традиції, народні вірування, навів зразки місцевого фольклору. Того ж року Д. Дан опублікував історичну розвідку про давню кафедральну церкву в Радівцях „Православне єпископство у Радівцях та його церква” [57, с. 213].

З нагоди ювілею правління австрійського імператора Франца Йосифа I в 1898 р. дослідник опублікував в Чернівцях румунською мовою пам’ятну книжечку для шкільної молоді „Наш імператор Франц Йосиф I. 1848-1898” [38; 1, арк. 31]. Наступного року вийшов румуномовний варіант етнографічної

Мал. 32. Сторінка з книги Д. Дана
„Хроніка Радівецького єпископства”

праці Д. Дана про буковинських євреїв [34]. Це дослідження, як зазначав автор в передмові, первісно мало стати тематичною статтею (разом із розвідками про циган, липован, вірмен) для тому „Буковина” багатотомного видання „Австро-Угорська монархія в слові і образках”, але так і не було там опубліковане. Тому, розширивши розвідку новими матеріалами, дослідник видав її спершу окремою книжкою у Чернівцях, а потім передрукував в 1901 р. у вигляді великої статті в „Журналі австрійського народознавства” німецькою мовою у Відні [25]. За уже опрацьованою схемою, використаною при описі етнічних спільнот Буковини, Д. Дан спершу зупинився на дослідженні процесу еміграції євреїв на Буковину, навів їхню статистику, перейшовши далі до характеристики їхнього вигляду, одягу, занять, особливостей культу, родильних,

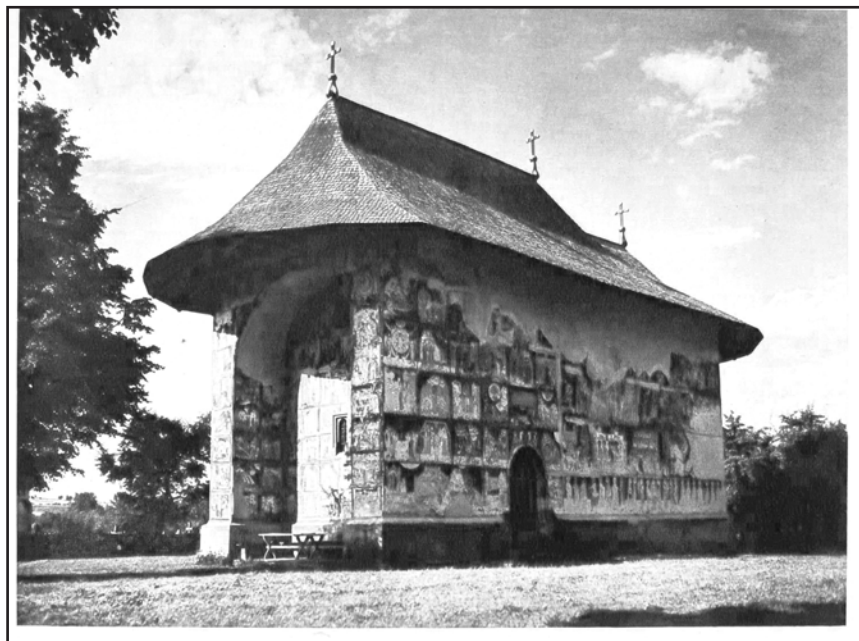
весільних, поховальних звичаїв та народних вірувань. У 1900 р. дослідник опублікував у „Журналі австрійського народознавства” дві фольклорно-етнографічні розвідки про повір'я буковинських румунів – „Чому сова п'є лише дощову воду? (Румунські народні вірування з Буковини)” та „Міль в румунських народних віруваннях з Буковини” [56; 23].

В 1902 р. дослідник видав збірку окремих праць „Писання Дімітріє Дана”, присвячених вивченню народних традицій, легенд, щотижневих свят румунів, історичних документів резешів і мазилів з Буковини [30], записів новорічних привітань та публікацію „Монофізитство в східній вірменській Церкві” [46, с. 50].

У 1904 р. окремим виданням німецькою та румунською мовами вийшло дослідження Д. Дана „Патронат в Православній Церкві Буковини”, журнальний варіант якого був опублікований румунською мовою рік перед тим у чернівецькому церковно-літературному часописі „Світильник”

Мал. 33. Монастир Сучавиця (фото Ю. Дуткевича)

Мал. 34. Церква Усікновення глави Іоанна Хрестителя в Арборе
(фото К. Хельшера)

[22; 45; 44]. Праця присвячена нормативно-канонічним засадам та практиці утримання православних культових споруд на Буковині в історичній ретроспективі. Зокрема, автор дослідив питання походження ктиторського права і його реалізацію у Молдавському князівстві та в австрійській Буковині. Розкрив суть змін в патронаті, що відбулися на території краю після видання імператором Йосифом II „Духовного регламенту” в 1786 р., окреслив коло прав і обов’язків патронів, торкнувшись також проблеми нагальної необхідності реформи патронату на Буковині. Того ж року в „Журналі австрійського народознавства” вийшла етнографічна розвідка Д. Дана „Звичаї та вірування вірменів при народженні, весіллі і похованні” [36; 37].

Відзначення 400-тих роковин смерті молдавського воєводи Штефана Великого в 1904 р. послужило поштовхом до видання Д. Даном монографічного дослідження „Монастир і громада Путна” (1905) [42], присвяченій цій події. Книга

Мал. 35. Гробниця Луки Арборе

вийшла друком в Бухаресті за підтримки Румунської академії. Розпочинається дослідження з характеристики розташування монастиря і громади Путна. Далі дослідником розглядається історія Путнянського монастиря від часу його заснування господарем Штефаном Великим в 1466 р. до початку ХХ ст. Автор спеціально зупинився на описі монастирської церкви, ктиторських гробниць, монастирських цінностей і реліквій, книг, документів, церковної утварі і облачень, згадав про келію самітника в скелі. Також Д. Дан змістив на сторінках книги перелік настоятелів Путнянської обителі починаючи від ігумена Іоасафа до архімандрита Теофіла (Патраша) та історичний нарис про село і дерев'яну парафіяльну Свято-Введенської церкву, перенесену в 1468 р. до громади з Волівця воєводою Штефаном Великим. В етнографічній частині праці дослідник охарактеризував заняття, одяг, житло, звичаї, вірування румунських селян з Путни. Завершується книжка розділом про літературне і культурне життя Путнянського монастиря та додатком з монастирських документів.

В 1907 р. у контексті археографічних досліджень Д. Дан опублікував розвідку про румунський документ з саського міста Бая [51] (в 1911 р. її було перевидано німецькою мовою у Відні) та надрукував статті „Документи з історії румунів Буковини” і „Фундатор церкви монастиря Сучавиця” [57, с. 212]. В 1908 р. побачила світ публікація Д. Дана про дерев'яний сільський храм у Горішньому Вікові – „Історичні дані про парафіяльну церкву з Горішнього Вікова”. Через два роки у Бухаресті Д. Дан опублікував історико-пам'яткознавчу статтю „Церква св. Георгія в Сучаві”, присвячену старому митрополичому храму, освяченому в 1522 р. [13]. Дослідник детально зупинився на історії будівництва цієї середньовічної культової пам'ятки. Зокрема, він відзначив, що почав споруджувати храм ще син воєводи Штефана Великого – господар Молдавії Богдан Одноокий (1504-1517 рр.), а завершив будівництво його внук – воєвода Штефан Молодий (1517-1527 рр.). Д. Дан описав архітектуру церковної споруди, охарактеризував настінні розписи та ктиторські написи, які збереглися в церкві, згадав про іконостас, виготовлений в 1796 р. Дослідник також

відзначив, що первісно покрівля церкви була зі свинцевих листів, які господар Штефан Молодий розпорядився закупити в Польщі. За словами Д. Дана, в 1574 р. до нової митрополії зі старої митрополичої церкви в Міроуць було перенесено на зберігання мощі св. вмч. Іоанна Нового Сучавського, а у 1589 р. молдавський господар Петру Кульгавий збудував на подвір'ї святині муровану дзвіницю. Насамкінець автор статті повідомив про ремонт церкви св. Георгія в XVII і XIX ст. та про її ґрунтовну реконструкцію, здійснену в 1898-1910 рр. під керівництвом архітектора К. Ромштофера.

Висвітленню церковної історії краю в молдавський період присвячені стаття Д. Дана „Архімандрит Варфоломей Мезеряну”, надрукована в 1911 р. у Бухаресті [10] та монографія „Хроніка Радівецького єпископства”, що вийшла друком 1912 року у Відні [18; 19]. Згадана книга є ґрунтовним дослідженням про православну єпархію та кафедральну церкву в Радівцях, в канонічній юрисдикції якої знаходилася більша частина північної Молдавії. Починається праця з висвітлення історії будівництва церкви в Радівцях, яка за словами Д. Дана, спершу була збудована як митрополича, а потім до 1782 р. служила єпископською кафедрою, після чого стала парафіяльним храмом. Далі автор докладно розглянув такі питання як заснування Молдавської митрополії, локаліація першої резиденції Молдавських митрополитів, обдаровування і юрисдикція Радівецького єпископства, детально зупинився на персоналіях 43-х відомих з джерел Радівецьких єпископів, починаючи від владики Іоанкія до останнього Радівецького єпископа Досифея (Хереску). Завершується книга розділом, присвяченим висвітленню ролі Радівецьких єпископів у соціально-політичному та етнокультурному житті північної частини Молдавської землі. У додатках Д. Дан вмістив 43 історичні документи та список 44 Радівецьких єпископів, включно з титулярним владикою (з 1899 р.) Володимиром (де Рептою).

Паралельно дослідник продовжував займатися вивченням давніх рукописів та історії молдавського книгодрукування. Зокрема, в Яссах було надруковано брошуру Д. Дана „Словянський манускрипт, написаний 20 травня 1650 р. в

Мал. 36. Молдавський митрополит Досифей

селі Барнова в Молдавії” (1912 р.) [52], а у чернівецькому церковному виданні „Світильник” вийшла його розвідка про діяльність митрополичої друкарні в другій половині XVIII ст. „Протопоп, друкар і гравер Михайл Стрільбицький” [57, с. 214].

У 1913 р. Д. Дан опублікував палеографічну статтю „Написи на надгробку Сіліонів в монастирі Сучавиця” [57, с. 190, 207] та видав етнографічну працю „Русини на Буковині”, написану румунською мовою на основі матеріалів, зібраних в українських селах Пруто-Дністровського межиріччя наприкінці XIX ст. [47]. Рік перед тим дослідник узагальнив ці матеріали і виступив з ними на засіданні етнографічної секції Румунської академії. До публікації книги про руснаків-українців автора спонукала, як зазначається у вступі, та обставина, що „румуни Буковини, нині змушені вести важку боротьбу щодо збереження румунської національності та Церкви, успадкованої від своїх предків, проти невгамовних претензій русинів” і нарис про руснаків стане в пригоді для „кращої обізнаності про них”

[47, с. 1]. У першій частині праці „Стан культури русинів” Д. Дан описав житло, їжу, заняття та одяг селян-руснаків. Окремі розділи праці він присвятив розгляду народних вірувань, звичаєвого та сімейного права, дослідженню шлюбних відносин, висвітленню питань виховання дітей, ставлення до представників інших конфесій, зокрема до іудеїв, віщування погоди, огляду народних медичних знань. Завершується дослідження добіркою приказок, які автор в 1895 р. уже публікував у мовою оригіналу в „Буковинських Відомостях” [5, с. 5]. Наступного року побачили світ історичні праці Д. Дана „Єпископство Радівецьке, митрополія та монастирі Буковини” [46, с. 52], „Натанайл Натан Дретяну – копієст в Путні”, „Євангеліє Штефана Великого з Мюнхена” та етнографічна розвідка „Мотиви народних Вишивок з Буковини” [57, с. 190, 214].

У 1918 р. в часописі „Голос Буковини” Д. Дан опублікував краєзнавчу статтю „Роша, передмістя Чернівців” [46, с. 52]. Через рік він видав чергову церковно-історичну працю „Православний релігійний фонд з Буковини” [35]. В 1922 р. вийшла стаття „Один буковинський румунський автор з 1826/7 року”, присвячена літературній діяльності представників православного кліру на Буковині в першій чверті ХІХ ст. [50].

У 1923 р. Д. Дан видає етнографічну працю „Стіна у румунів Буковини”, присвячену полонинському побуту румунських вівчарів [48] та церковно-історичну монографію „Монастир Сучавиця” [43]. Праця про Сучавицьку обитель вийшла друком у Бухаресті. У ній автор зосередив дослідницьку увагу на таких проблемах як час заснування монастиря в Сучавиці, перекази та документальні звістки про його будівництво, особи ктиторів, архітектурна будова і оздоблення монастирської церкви, реліквії і маєтки обителі, стан культурного та літературного життя в монастирі. Наприкінці праці вміщено документи Сучавицької обителі та Великого Скита. Проблемі історії Православної Церкви на Буковині присвячено також статті Д. Дана „Церква господарині Єлени Рареш в Сучаві” та „Давні замітки про св. Іоанна Нового Сучавського” (1924 р.) [57, с. 195, 190]. В 1925 р. Д. Дан опублікував в Чернівцях історико-бібліографічну працю

Мал. 37. Молдавський митрополит Досифей
(худ. Е. Бучевський).

„Роль буковинського духовенства у збереженні румунізму від поневолення (1775) – до звільнення Буковини (15/XI 1918)” [46], у якій проаналізовано внесок Буковинських архієреїв та кліриків в справу збереження релігійної і етнокультурної ідентичності румунського населення краю упродовж 143-х років австрійського володарювання. Перша частина книги присвячена характеристиці

релігійно-культурної діяльності православних єпископів та митрополитів Буковини – владик Досифея (Хереску), Даниїла (Влаховича), Ісаї (Балошескула), Євгенія (Гакмана), Теофіла (Бендели), Теоктиста (Блажевича), Сильвестра (Морарю-Андрієвича), Аркадія (Чуперковича), Володимира (де Репти), які, за словами Д. Дана, зробили значний внесок в справу консервації православної релігії у краї [46, с. 5-15]. У другій частині праці автор розглянув духовно-просвітницький та науково-літературний доробок буковинських священників і монахів. Зокрема, Д. Дан проаналізував діяльність отців С. Афанасієвича, В. Цінтіли, К. Поповича старшого, Н. Гакмана, В. Яновича, І. Голембійовського-Порумбеску, К. Андрієвича-Морарю, Іс. Воробкевича, Іс. Ончула, М. Калінеску, І. Берарю, К. Поповича молодшого, С.Ф. Маріана, К. Коки, К. Морарю та ін.) [46, с. 16-58]. Згадав Д. Дан і про власний науковий доробок, який станом на 1922 р. налічував 122 праці [46, с. 47-52]. Завершується робота розділом, присвяченим висвітленню внеску духовенства краю в справу заснування різних національних, економічних та культурних товариств [46, с. 59-65].

У 1926 р. в бухарестському „Бюлетні комісії історичних пам'яток” Д. Дан опублікував статтю „Ктиторство гетьмана Луки Арборе” [20]. У публікації йдеться про одну з визначних монументальних пам'яток Буковини – церкву Усікновення глави Іаонна Предтечі в с. Арборе (1502 р.). На початку праці дослідник коротко зупинився на історії набуття боярською родиною Арборе маєтку Солка де Жос та обставинах побудови в цьому селі, яке стало називатися Арборою, храму-усипальниці. Після цього автор перейшов до характеристики архітектури та оздоблення інтер'єру церковної споруди, зробив опис іконостасу та фресок і настінних написів, згадавши також про давні предмети культу, які збереглися всередині храму. Того ж року в Чернівцях у журналі „Літературна юність” він надрукував невелику замітку про стару дерев'яну церкву в чернівецькому передмісті Роша, уточнивши дату будівництва храму як 1767 рік [12, с. 70].

1927 року дослідник опублікував свою останню історичну розвідку „Досифей: Митрополит Молдавії” [32], присвячену життю та діяльності відомого молдавського книжника і архієрея Досифея (Баріле) (1624-1693 рр.), який як і Д. Дан був уродженцем Сучави.

Отже, у підсумку можна констатувати, що за свою багаторічну науково-дослідницьку та пастирську діяльність отець Д. Дан написав і видав велику кількість статей, книг та проповідей. Особливе місце в науковому доробку вченого посідали фольклорні та етнографічні дослідження. На відміну від інших румунських дослідників Буковини, які зосередили основну увагу на традиційній культурі та фольклорі румунського населення краю, Д. Дан паралельно з дослідженням румунів займався вивченням інших буковинських етнічних спільнот – українців-руснаків, росіяно-липованів, вірменів, циган та євреїв. Етнографічні праці вченого ґрунтувалися на широкому польовому матеріалі та історичних документах. На методології дослідника позначився вплив популярного в той період еволюціонізму.

Поряд з народознавством, Д. Дан досить плідно займався історичними, археографічними, палеографічними, пам'яткознавчими студіями та музейною роботою. З-поміж історичних праць вченого найбільш ґрунтовними є статті і монографії з історії Радівецького єпископства, церковного патронату, церков та монастирів Буковинської митрополії, минулого окремих населених пунктів краю, які ґрунтувалися на солідній джерельній базі. Більшість історико-етнографічних та пам'яткознавчих праць архіпресвітера Д. Дана не втратили своєї актуальності й донині, назавжди увійшовши до наукової скарбниці Буковини.

Джерела та література: 1. Державний архів Чернівецької області. – Ф.3. Крайове управління Буковини в м. Чернівці. – Оп. 1. – Спр. 9523. Листування з міністерством внутрішніх справ, канцелярією ордена Франца Йосифа у м. Відень та іншими установами про подання на нагородження державних службовців. – 235 арк.; 2. Anuarul Arhidiecesei ortodoxe a Bucovinei pe anul

1923. – Cernăuți: Ed. Consistoriul arhiepiscopesc ortodox al Bucovinei, [1922]. – 71 p.; **3.** Schematismus der Bucovinaer gr.-or. Archiepiscopal-Diocese für das Jahr 1904. – Cernowitz: Bukowinaer Vereinsdruckerei in Czernowitz, [1904]. – 224 s.; **4.** Ботушанський В. Нариси з історії Православної Церкви Буковини (кінець XVIII – початок XX ст.). – Чернівці: Технодрук, 2012. – 166 с.; **5.** Дан Д. Буковинско-руски народни пословиць// Буковинские Вѣдомости. – 1895. – 12(24) марта. – С. 5; **6.** Мойсей А. Традиційна культура населення Буковини у наукових працях румунських дослідників другої половини XIX – початку XX ст. – Чернівці: Рута, 2005. – 304 с.; **7.** Мойсей А.А. Украинцы Буковины в этнографических исследованиях Димитрия Дана // Filologie Rusa . – [București,]. – 2004. – А. 20. – Р. 113-124; **8.** Пивоваров С., Чучко М. Димитрій Дан – дослідник старожитностей Буковини // Буковинський історико-етнографічний вісник. – Чернівці: „Місто”, 2000. – Вип. 2. – С.88-89; **9.** Чучко М. У горнилі випробувань: Православна Церква на Буковині в 1914 – 1919 р. – Чернівці: Друк Арт, 2015. – 140 с.; **10.** Dan D. Arhimandritul Vartolomei Măzăreanu// Analele academiei Romane. Memoriile Sectiunii Literare. 1910 – 1911. – București, 1911. – Ser. III. – Tom. XXXIII. – P. 243-347; **11.** Dan D. Armenii orientali din Bucovina. – Cernăuți: Tip. Arch. Silvestru Morariu-Andrievicei, 1891. – 45 p.; **12.** Dan D. Biserica cea veche din Roșă// Junimea Literară. – Cernăuți: Institutul de Arte grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, 1926. – An. XV. – Nt. 3-4. – P. 69-70; **13.** Dan D. Biserica Sf. Gheorghe din Suceava // Buletenui Comisiunii Monumentelor istorice. – București: Göbl, 1910. – An. III. – P. 134-139; **14.** Dan D. Bukowiner Volksglauben// Bukowiner Post. – 1895. – 17. Marz. – Nr. 206. – S.5; **15.** Dan D. Bukowiner Volksglauben// Bukowiner Post. – 1895. – 26. Mai. – Nr. 234. – S.5; **16.** Dan D. Bukowiner Volksglauben// Bukowiner Post. – 1895. – 14. Iuli. – Nr. 254. – S.5; **17.** Dan D. Comuna Straja și locuitorii ei: Studiu istoric, topografic și folkloric. – Cernăuți: Soc. tipografica bucovineana, 1897. – (2), 112 p. + 9 il., portretul autorul și o hartă a comunei; **18.** Dan D. Cronica episcopiei de Rădăuți. – București: Editura Basilica, 2009. – 215 p.; **19.** Dan D. Cronica episcopiei de Rădăuți: Cu apendice de documente slavone originale și traduse și mai multe ilustrațiuni. – Viena; Cernăuți: Ed. fondului religios gr. or. al Bucovinei, 1912. –

VII, 264 p. + 21 Il.; **20.** Dan D. Ctitoria Hatmanului Luca Arbure // Buletenu Comisiunii Monumentelor istorice. – București: Institut de Arta Grafice, 1926. – An. XIX. – P.37-46; **21.** Dan D. Cuvantu ținuta de preotul din Iujinețu, Dimitriu Danu, la conferința pastoral din Stauceni la 31 Augusta (12 septembrie) 1889 // Candela. Foaia bisericeasca-literara. Anul 1890. – Cernăuți: Tipo- si litografiaconcesiunata Arch. Silvestru Morariu-Andrievici, 1890. – P.241-245; **22.** Dan D. Das Patronat der griechisch-orientalischen Kirche in der Bukowina. – Czernowitz: Buchdruckerei Jakob Riemer, 1904. – 32 S.; **23.** Dan D. Der Maulwurf im rumanischen Volksglauben der Bukowina // Zeitschrift für österreichische Volkskunde. – Wien, 1900. – VI Jahrgang. 1900. – S.37-38; **24.** Dan D. Die Armenier // Die osterreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bd. 20. Bukowina. – Wien: Verlag: k. k. Hof- und Stadtsdruckerei Alfred von Holder, 1899. – S.320-329; **25.** Dan D. Die Juden in der Bukowina// Zeitschrift für österreichische Volkskunde. – Wien, 1901. – VII Jahrgang. 1901. – S.69-78, 117-125, 169-179; **26.** Dan D. Die Lippowaner // Die osterreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bd. 20. Bukowina. – Wien: Verlag: k. k. Hof- und Stadtsdruckerei Alfred von Holder, 1899. – S.292-295; **27.** Dan D. Die Lippowaner in der Bukowina. – Czernowitz : [s. n.], 1890. – 34 S.; **28.** Dan D. Die orientalischen Armenier in der Bukowina. – Czernowitz : Morariu, 1890. – 38 S.; **29.** Dan D. Die Zigeuner // Die osterreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bd. 20. Bukowina. – Wien: Verlag: k. k. Hof- und Stadtsdruckerei Alfred von Holder, 1899. – S.330-338; **30.** Dan D. Documente privitoare la istoria Rezeșilor // Revista Politică. – 1887. – 15. – P. 6-8; **31.** Dan D. Documente și acte privitoare la istoria răzeșilor și mazililor din Bucovina (ca și citatele care urmează) // Dan D. Din scrierile lui Dimitrie Dan. – Cernăuți: Societatea Tipografică Bucovineană, 1902. – P. 62-67; **32.** Dan D. Dosoftei: Mitropolitul Moldovii; 1624-1696; schiță biografică cu ilustrațiuni și cu un anex al inventariului odoarelor Metropolitici Moldovii făcut de Dosoftei în 22 Octomvrie 1686. – Cernăuți: Tip. Mitropolitui Silvestru, 1927. – 59 p.; **33.** Dan D. Etnii bucovinene: armenii, evreii, lipovenii, rutenii, țigani. – Suceava: Mușatinii, 2012. – 350 p.; **34.** Dan D. Evreii din Bucovina: Studiu istoric, cultural, etnografic și. – Cernăuți: [s. n.], 1899. – 37 p.; **35.** Dan D. Fondul religios gr.or. din Bucovina:

Deslușire istorică pentru poporul român. – Cernăuți: Soc. tipografică bucovineană (D. Bucevschi), 1919. – 14 p.; **36.** Dan D. Glaube und Gebräuche der Armenier bei der Geburt, Hochzeit und Beerdigung. – Wien: [s. n.], [1904]. – 11 S.; **37.** Dan D. Glaube und Gebräuche der Armenier bei der Geburt, Hochzeit und Beerdigung // Zeitschrift für österreichische Volkskunde. – Wien, 1904. – X Jahrgang. 1904. – III Heft. – S.96-106; **38.** Dan D. Imperatul nostru Fracisc Iosif I. 1848 – 1898: scriere festiva pentru tinerimea scolara. – Cernăuți: Eckhardt, 1898. – 31 p.; **39.** Dan D. Lipovenii din Bucovina. – Cernăuți: [s. n.], 1894. – 43 p.; **40.** Dan D. Lipoveni din Bucovina. – Cernăuți: Tip. Morariu-Andrievicei, 1893. – 42 p.; **41.** Dan D. Lujenii. Biserica, proprietarii moșiei, satul și locuitorii lui: Schiță istorică, topografică și etnografică. – Cernăuți: Tip. Arch. Silvestru Morariu-Andrievicei, 1893. – 34 p.; **42.** Dan D. Mănăstirea și comuna Putna. – București: Göbl, 1905. – 261 p.; **43.** Dan D. Mănăstirea Sucevița: Cu Anexe de Documente ale Suceviței și Scitului celui Mare. – București: Tipografia. Bucovina, 1923. – 226 p.; **44.** Dan D. Patronatul in biserica ortodocșă din Bukowina // Candela. Foaie bisericească-literară. Anul 1903. – Cernăuți, 1903. – P. 635-643, 710-718, 787-796; **45.** Dan D. Patronatul în biserica ortodoxă din Bucovina. – Cernăuți: Soc. tipografică bucovineană, 1904. – 26 p.; **46.** Dan D. Rolul preoțimei Bucovinene în menținerea Românismului dela robirea (1775) – la desrobirea Bucovinei (15/XI–1918). Un adaos la istoria bisericii române. – Cernăuți: Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1925. – 65 p.; **47.** Dan D. Rutenii din Bucovina. Schita etnografica. – București: [s. n.], 1913. – 44 p + IX Photo; **48.** Dan D. Stâna la românii din Bucovina. – Cernăuți: Glasul Bucovinei, 1923. – 38 p.; **49.** Dan D. Țiganii din Bucovina. – Cernăuți: [s. n.], 1892. – 32 p.; **50.** Dan D. Un autor roman bucovinean din anul 1826/ 7. – Cernăuți: Glasul Bucovinei, 1922. – 30 p.; **51.** Dan D. Un document românesc cu marele sigil din târgul Baia // Junimea literară, – 4 (1907), – Nr. 3. – P. 56; **52.** Dan D. Un manuscris slavon scris in 20 Mai 1650 în satul Bârnova din Moldova. – Iași: Dacia, 1912. – 19 p.; **53.** Dan D. Volksglauben der Rumanen in der Bukowina // Zeitschrift für österreichische Volkskunde. – Wien-Prag, 1897. – III Jahrgang. 1896. – S.81-83, 250-252, 284-286; **54.** Dan D. Volksglauben der Rumanen in der Bukowina // Zeitschrift für österreichische Volkskunde. – Wien-Prag, 1897. – III Jahrgang. 1897. – S. 20-22, 116-

120, 180-186, 370-373; **55.** Dan D. Volksglauben der Rumanen in der Bukowina// Zeitschrift für österreichische Volkskunde. – Wien, 1901. – VII Jahrgang. 1901. – S.255-258; **56.** Dan D. Warum trinkt die Eule nur Regenwasser? (Rumanische Volksglauben aus der Bukowina) // Zeitschrift für österreichische Volkskunde. – Wien, 1900. – VI Jahrgang. 1900. – S.36-37; **57.** Demciuc V. M., Sabol H. Preotul Dimitrie Dan (1856–1927)// Dan D. Cronica episcopiei de Rădăuți. – București: Editura Basilica, 2009. – P. 177 – 211; **58.** Gronich I. Un Album al Cernauti=Album von Czernwitz. – Cernăuți: Tipografia (Buchdruckerei) Luceafărul, 1925. – 306 p.; **59.** I[on] D[răgușanul]. Dimitrie Dan sau biruința asupra timpului// Dan D. Etnii bucovinene: armenii, evreii, lipovenii, rutenii, țigani. – Suceava: Mușatinii, 2012. – P. 5-9; **60.** Luția P. Raportul secțiunii regionale Cernăuți pe anii 1921–1925. Intocmit pe baza raportului tehnic al inginerului H. Rezori // Buletenu Comisiunii Monumentelor istorice. – București: Institut de Arta Grafice, 1927. – An. XX. – P. 34-43; **61.** Marmeliuc D. Dimitrie Dan // Calendarul „Glasul Bucvinei” pe anul bisect 1928. – Cernăuți: Glasul Bucvinei, 1928. – Anul al IX-lea. – P.75-76; **62.** Pascaniuc E. Valorificarea culturii populare din Bucovina. Personalitatii. Dimitrie Dan (IV)// Analele Bucovinei. – București: Editura Academiei Romane, 2014. – Anul XXI. – Nt. 2 (43). – P. 533-541; **63.** Predescu L. Enciclopedia cugetarea. Material românesc. Oameni și infapturi. – București, 1940. – 916 p.